

Makta og fakta

2

**Det begynte med at
jeg så Kjartan
Fløgstad i heisen.**

Dag Ellingsen

Kort CV: Kjartan Fløgstad

- 1944 Født i Sauda
- 1977 Gjennombrudd med romanen "Dalen Portland", fikk Nordisk råds litteraturpris
- 1980 Romanen "Fyr og flamme"
- 1983 Romanen "U3"
- 1986 "Det 7. klima", roman
- 1991 "Kniven på strupen", roman
- 1994 "Fimbul", roman
- 1998 Kommer med ny roman til høsten

I tillegg har han skrevet en rekke essaysamlinger, en reiseskildring, biografi mm.

Byråprofilen

Samfunnsspeilet ønsker i denne serien å portrettere interessante personer som arbeider i Statistisk sentralbyrå. Personer som vi tror våre lesere vil vite mer om, og som de i noen tilfeller kjenner fra andre sammenhenger. Vi vil lage en slik profil i annethvert nummer og startet i nr. 1/98.

Han stod sammen med Espen Søbye. Espen er forfatter og byråansatt, så da har vel de to noe å snakke om, tenkte jeg.

Så så jeg forfatter Fløgstad på biblioteket vårt. Mellom utskremte skoleungdommer og trauste byråkrater med skjegg, sandaler og rutete skjorter, satt den feterte forfatteren og bladde i noe som så gammelt ut. Og det kunne jeg på en måte skjønne: SSBs bibliotek har mye å by på, ikke minst god service. Forfatter Fløgstad er også kjent for å fylle sine romaner med faktisk kunnskap, ikke rart han hadde glede av våre tall.

Men det var da han plutselig dukket opp på vår e-postliste at jeg skjønnte det: Det fyrrige forfatterfyrverkeriet stod på samme lønningsliste som meg og 915 andre byråkrater. På et lite kontor høyt oppe i etasjene i den stilrene, men litt grå, Kongens gate 6, sitter en av Norges mest forførende fortellere. Han har fått penger for å forhøre og forføre oss i SSB med et essay om oss selv når vi nå snart kan feire 125 år. Arbeidstittel: "Makta og fakta".

Telle og fortelle, tall og tale

- Da jeg fikk denne jobben, snakket vi om noe jeg skriver om i boka "Det 7. klima". Der er det en diskusjon om det merkverdige forholdet mellom ordene telle og fortelle og tall og tale. Likheten går igjen på norsk og tysk, og på flere romanske språk. Jeg formulerte det muntlig som et forsett: La den tellende makt bli konfrontert med den for-

tellende makt. Eller la både den tellende og fortellende makt bli brukt på samme emne. Se om fortelling, dikt og statistikk har noe å tilføye hverandre i samme arbeid.

Fløgstad sier han har det svært fritt i Byrået. For ett år siden skrev han under en kontrakt om å skrive et essay i tilknytning til historisk statistikk, stort mer presist er ikke mandatet. Essayet må han levere i år 2000, slik at vi kan bruke det når vi feirer 125-årsjubileum i 2001.

Fløgstad spør som ingen annen

Det siste året har han arbeidet med å presisere temaet sitt, og med å spørre om statistikk som interesserer ham for hans prosjekt.

- Jeg arbeider med å formulere klare bestillinger av statistiske oppgaver. Bestillingene blir ofte nye, jeg spør ikke alltid om det som SSB har talt tidligere.

- Hva er det du spør om?

- Jeg vet ikke hvor mystisk jeg skal være, men jeg kan si at det er temaer fra befolkningsstatistikken som det ikke bare har vært å kjøre ut fra ferdige databaser. I dette arbeidet er jeg også opptatt av å se dagen i dag i forhold til andre tidspunkter, andre årstall. Målet er å beskrive samfunnsendringer.

- Kommer du noe nærmere forholdet mellom makta og fakta?

- Jeg forsøker å vurdere kritisk det Byrået har talt og ikke talt innenfor historisk statistikk. Da tenker jeg i forhold til det jeg finner av ferdig

materiale og hva som ikke finnes. Selv om Byrået har en selvstendig stilling i forhold til Finansdepartementet og Norges Bank, så er det vel riktig å si at det har noe av den samme kulturen og tenkemåten som har preget "jerntriangelet". Triangelet som består av Byrået, Finansdepartementet og Sosialøkonomisk institutt på Blindern. Det er interessant for en frittstående forfatter som meg å gå dette etter i sømmene. Noen generalkritikk er ikke mulig, men jeg kan prøve resultatene av denne tenkemåten innen et visst felt, det kan jeg.

- Holder arbeidshypotesen din foreløpig? Er det noe forhold mellom makta og fakta?

- Ja, på den måten at de enkelte ting jeg har spurt om, det er det ingen andre som har spurt om, eller gitt statistiske svar på. Men når jeg spør er velviljen stor, det er ikke vanskelig å få det fram.

Byråmaskinens ugjennomtrengelighet

- Jeg har ikke hatt kontor før, unnatt hjemmekontor. Det har også vært et motiv: Å se et stort statlig byråkrati innenfra.

- Ja, hva har du sett?

- Det er nesten like ugjenomsiktig på nært hold som utenfra. Noen har sagt om postmoderne virksomhet at maskinene der er mer ugjenomtregelige enn maskinene i den industrielle produksjonen. Datamaskinene røper intet av hemmelighetene bak skallet sitt. Slik som datamaskinene har vel statsinstitusjonene sett ut: Du må trykke på de rette knappene for å få noe ut, og det er ikke lett.

- Men du ser jo medarbeiderne, og kanskje noen spor av deres kultur?

- Det er ikke lett, slik det er organisert uten kontorlandskap, det er

privatisert i arbeidssituasjonen. Det er ikke nødvendig for mitt arbeid å være i kontakt med andre. Jeg tror det er mulig å jobbe lenge her som nokså frittsvevende atomer.

- Har du sett byråkulturens grundighet, forbeholdene, fotnotene?

- Jeg har sett det mer i form av et regelverk, for eksempel brevdisiplin. Det er betryggende.

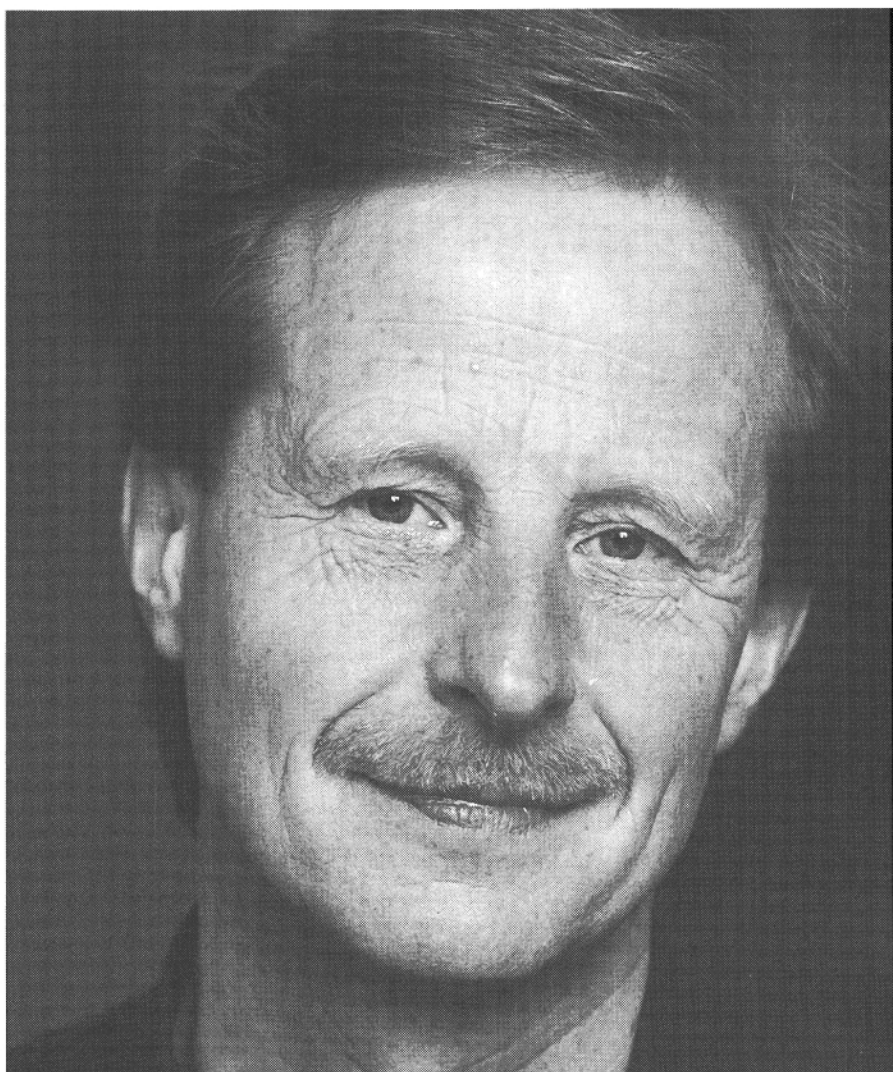
Forfatteren er enig med intervjueren i at det er en del av kulturen å drive feilsøking: Lete etter feilene, kanskje litt på bekostning av gleden over det som er bra. Men så nikker vi med hodene våre og er enige om at det også er veldig betryggende.

Foreløpig har ikke Fløgstad funnet noen inspirasjon til seinere romaner i SSB. Men han kan ikke love at vi ikke dukker opp i romaner og som romanskikkelser:

- Det ligger litt i det ugjennomtregelige som ikke gjør det så enkelt for meg. Slik diktning krever også ofte avstand, det er vanskelig å beskrive det du står midt oppe i. Men jeg kan ikke utelukke at det kommer noe herfra når jeg får det litt på avstand.

- Hva mener du om språket i SSB?

- Det har jeg ikke lagt merke til. Jeg har ikke sett noen eksempler på "byråkratitis" som har skremt meg. Jeg er glad i presist språk. I mange bøker jeg har sett og lest har forfatteren gjort stoffet festlig og underholdende, der jeg heller ville sett en presis og tørr tekst som holder seg til fakta. Vi ser det særlig i bastardsjangere som dokumentarromaner, det er ytterst vanskelig både moralsk og litterært. Jeg er jo egentlig realist, jeg har en kort fortid på NTH.

Flukten til Sør-Amerika

I kontrakten mellom SSB og Kjartan Fløgstad står det også at han skal få hjelp til sitt arbeid med å analysere den norske utvandringen til Sør-Amerika, et prosjekt der Universitetsforlaget skal ha et manus i mai neste år. Her har Fløgstad hatt nytte av biblioteket og arkivet i SSB:

- For Argentina har dere statistiske årbøker helt tilbake til slutten av forrige århundre, vidunderlige bøker med fargeplansjer. Jeg håper å kunne gjengi noe av dette i boka.

Fløgstads første brev som byråansatt gikk til det statistiske sentralby-

rået i Argentina, med detaljerte spørsmål om norsk innvandring dit. Den norske innvandringen til Sør-Amerika er beskjedne, særlig sett i forhold til den store utvandringen til Nord-Amerika.

- Men denne migrasjonen har foregått lenge og er full av dramatiske og tragiske historier. Den første nordmannen jeg har funnet gikk i land i Buenos Aires i 1605. Det dramatiske ser vi tydelig hos Nasjonal Samlings medlemmer som reiste til Sør-Amerika. De flyktet fra fengselsstraff eller utstøting i Norge, men mange opplevde utstøting og isolasjon også i sitt nye hjemland.

"INFORMASJON. FORSKNING. STATISTIKK"*Av Bjørn Aamodt*

Fra engelsk forskning: Arbeiderklassens seksualitet er lite variert, og har lavere frekvens enn høyere samfunnslag. Dessuten benyttes i økende grad P-piller, påpeker ny norsk undersøkelse. Allikevel har folk flere unger jo fattigere de blir. Og aborter. Det kan skyldes manglende inderliggjørelse av tilgjengelig informasjon.

Barna klarer seg relativt dårligere i teoretiske fag på skolen, ifølge statistiske opplysninger. Flere kommer i kontakt med barnevernsnemnd. Stoffmisbrukere, barneprositusjon, biltyverier og ungdomsledighet. Relativt få blir administrerende direktører eller prof.dr.med. Og det kan skyldes manglende inderliggjørelse av tilgjengelig informasjon.

Forholdsvis mange tar arbeid i industri, håndverk og servicenæringer eller reiser til sjøs, ifølge statistikk, med hyppigere forekommende lidelser av fysisk eller psykisk karakter, høyt alkoholforbruk og tobakksrøyking. Relativt få murerhåndtlangere jogger regelmessig. Dette antas å skyldes manglende inderliggjørelse av tilgjengelig informasjon.

Sjøfolk som yrkesgruppe begår hyppig selvmord, forteller forskningen. Mens kelnere relativt ofte blir alkoholmisbrukere, og gruvearbeidere plaget av silikose og slitt rygg. Bygningsarbeidere faller ofte fra et nivå til et annet, mens skogsarbeidere kapper seg i beina med motorsag. Det kan skyldes manglende inderliggjørelse av tilgjengelig informasjon.

Arbeidere oppnår også relativt sett lavere fortjeneste, forteller statistikk, og kortere fritid. Spiser uforholdsmessig mye ferdigmat, som pommestruer og grillpølser, og sitter i sofa om kvelden og ser på TV i leiligheter som er relativt trangere. Skilsmisser er hyppige, og det kan nok skyldes manglende inderliggjørelse av tilgjengelig informasjon.

Så husvilleherbergene befolkes, ifølge statistikk, grovt sett av fraskilte uten akademisk dannelse. I asyler og fengsler ses samme tendens. Men mange dør altså av hjerteinfarkt i 40-årsalderen, ifølge forskningen. Og det er nok av dem. 30 000 er for tiden registrert som ledige. Så det skyldes vel manglende inderliggjørelse av tilgjengelig informasjon.

Gjengitt med forfatterens tillatelse

jeg er skjønnlitterær forfatter. Men det skal være et såpass avansert notatepparat at folk kan gå meg etter i sømmene. Jeg har også reist mye i Sør-Amerika og har mange muntlige kilder som jeg har intervjuet. Til høsten skal jeg til Karibia. Jeg kan ikke la alt dette arbeidet forsvinne i en fargerik tekst, jeg skylder bidragsyterne noe. Jeg har hatt tilgang til Landssvikkarkivet, og det setter også sine begrensninger.

Arbeidet i Byrået er et slags saklig frikvarter for Fløgstad, en gunstig fase i forfatterskapet. Sist høst var han ferdig med en stor roman som kommer ut denne høsten.

- Da er det bra å ikke ha et nytt stort romanprosjekt, men godt med et prosjekt med kilder og konkrete arbeidsoppgaver. Så slipper jeg å sitte og tvinne tommeltotter og vente på om kritikerne gir boka den medfarten den fortjener.

Diktet om statistikk

I vår jakt på stoff om Fløgstad undret vi oss mye på om han hadde skrevet noe om statistikk og statistikere, uten å finne noe som gikk direkte på vårt virke. Men vi fant et essay der Fløgstad generøst hylder dikteren Bjørn Aamodt.

- Aamodt fikk en usedvanlig fiendtlig anmeldelse i Aftenposten i 1980, særlig dette diktet og andre sosialrealistiske dikt falt anmelderen tungt for brystet. Det er synd, for det er så bra, du må prøve å få det på trykk!

Dag Ellingsen

(dag.ellingsen@ssb.no) er redaktør for Samfunnsspeilet og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk.

Ikke bare NS-utvandrerne flyktet fra krise og utstøting, for mange emigranter var Sør-Amerika det "radikalt andre". Det er de som har gått vill, kommet på kant, tatt feil. Så har de prøvd å finne noe annet, men det har ikke vært lett.

- Vil denne boka inneholde fiksjon?
- Nei det blir verken løgn eller forbannet dikt, men et forsøk på å gi en systematisk framstilling av norsk utvandring til det latinske Amerika. Jeg har brukt historisk metode, men klarer vel ikke helt å skjule at